

ÉRTEKEZÉSEK

A

TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

HATODIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PESTY FRIGYES

OSZTÁLYTITKÁR.

A M. T. AKADÉMIA
FŐTITKÁSI HIVATALA

BUDAPEST, 1881.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

3 13602

TARTALOM.

- I. Szám. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népesedési mozgalma. **K o n e k S á n d o r t ó l.**
 - II. » Nagy férfiak szerepe a történelemben. (Székf. ért.) **Z s i l i n s z k y M i h á l y t ó l.**
 - III. » **K a z i n c z y G á b o r** irodalmi hatásáról. Irodalom-történeti tanulmány. **J a k a b E l e k t ó l.**
 - IV. » Emlékbeszéd **U r h á z y G y ö r g y** felett. **S z i l á g y i S á n d o r t ó l.**
 - V. » **P a l a c z k y F e r e n c z** emlékezete **Z s i l i n s z k y M i h á l y t ó l.**
 - VI. » A nemzetgazdaságtan és módszere s a társadalmi tudományok terén való haladás nehézségei. **W e i s z B é l á t ó l.**
 - VII. » A magyar jogi műnyelv kérdéséhez. Jogirodalmi tanulmány, tekintettel jogi műnyelvünk jelenére, multjára, mivoltára és gyökeres javítására. **B a k o s G á b o r t ó l.**
 - VIII. » A fémvaluta kérdése a tudomány jelen állása szerint. Első rész: »Egyszerű vagy kettős valuta?« **K a u t z G y u l á t ó l.**
 - IX. » A magyar és osztrák államháztartás 1868—1877-ig. **L á n g L a j o s t ó l.**
 - X. » Gróf **T e l e k i D o m o k o s** emlékezete. **D e á k F a r k a s t ó l.**
 - XI. » Emlékezés **Z l i n s z k y I m r e** l. tagra. **T ó t h L ő r i n c z t ó l.**
 - XII. » A perdöntő eskü és az előzetes tanúbizonyítás a középkori magyar perjogban. (Székf. ért.) **H a j n i k I m r é t ó l.**
-

A

MAGYAR JOGI MŰNYELV

KÉRDÉSÉHEZ.

JOGIRODALMI ÉS NYELVÉSZETI TANULMÁNY

TEKINTETTEL JOGI MŰNYELVÜNK JELENÉRE, MULTJÁRA, MIVOLTÁRA
ÉS GYÖKERES JAVÍTÁSÁRA.

IRTA

BAKOS GÁBOR.

(Olvastatott a II. osztály 1880. ápril 12-ki ülésén.)

BUDAPEST, 1880.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

A magyar jogi műnyelv kérdéséhez.

Hálás tisztelettel köszönöm mindenekelőtt a tek. Akadémia becses engedélyét, melynek folytán mint vendég, nemzeti tudományosságunk templomában szót emelhetek azon helyen, hol oly hatalmas szellemek folytatók nemzeti tudományosságunk művelését. Jól érzem velök szemben elenyésző csekély voltomat, s merészségemet, hogy e helyre léptem. De azt is érzem, hogy ide — mint őket — engem is tudományosságunk iránti igaz buzgalom vezetett. És azt is tudom, hogy még ama nagy elődök is számos olyan befejezetlen művet hagytak reánk, melyet tovább fejleszteni a mi kötelességünk. Csak kötelességet teljesítetek tehát, midőn a reánk váró feladatok megoldásához, ha csak porszemnyivel is, csekély munkámmal hozzájárulok.

* * *

I. A társadalmi tudományok közül századunkban egy se fejlődött olyan terjedelmesen, s egy sem alakult át olyan gyökereesen, mint a jogtudomány, a társadalmi tudományoknak ezen az újabb korban különben is egyik legjelentősebbike. Ugy hogy nemcsak a már megszokott frázist, hanem magát a valóságot is nagyon megközelítenénk, ha századunkat a jogászok századának neveznők el. A mult század végéig fennállt autokráciákat ugyanis századunkban a legtöbb helyen demokráciák, s az ugynevezett isteni jogokat a népjogok válták fel. S ma, midőn az államtársadalmak egyaránt a »*jogállam*« eszmei képe felé gravitálnak, méltán mondhatnánk a jogtudományt és irodal-

mát az államtársadalmi műveltség fokmérőjének. Érti, tudja ezt ma minden törekvő nemzet, s a jogállam jelszava a kultúra zászlaján ma épen olyan tüntetőleg ragyog, mint hajdan az »in hoc signo vinces.« — Nem csoda tehát, ha egy nemzet, elmarádása tudatában, megfeszített erővel küzd és törtet előre korunk államtársadalmainak eszmei képe: a jogi állam felé. Sőt az se csoda, ha e túlhajtott küzdelemben a jogért a nemzet észre se veszi, hogy balútra tévedt, rossz eszközöket alkalmazott, s hogy lázas munkájának eredménye alkotás helyett gyakran csak rombolás.

E visszás sikerek egyik leghathatósabb eszköze a jogok mintázása. Az elmaradott nemzet, mint mindenki a ki siet, a rövidebb utat és kevesebb munkát választja; s ha valami hiányzót megalkotni akar, a mely egy másik kultúrállamban már megvan, per analogiam juris azt egyszerűen lemintázza. *)

A jogok mintázásának, s jogirodalmunk ez olykor balútra tért lázas munkájának következéseit a jogélet és jogtudomány szempontjából bővebben itt nem taglalhatjuk. De a vizsás sikerek már nemcsak a jogéletben jelentkeznek. E lázas munka, e világpolgári tudákosság irodalmi termékeinek kóros kinövéseivel már nyelvünk tisztaságát is megrontással fenyegeti; s fenyegető támadásával szemben mindnyájunkat egyaránt terhel a kötelesség, hogy jogéletünk és jogirodalmunk e túlhajtásait, erről a nyelvromlásra vivő balutról a helyes irányba vezessük vissza.

*) Így mintázták rá a germán jogászok a germán hűbérállamok maradványaiból és a francia forradalom által életre keltett elemekből újjá alakult germán társadalomra az angol alkotmányt, a nélkül, hogy annak százados fejlődését figyelembe vették, s az annak megfelelő alapokat hozzá lerakták volna. Az állam és társadalom meghasonlásának romboló föllépése kellett, hogy belássák, hogy e mintázó tudákosság volt vétkes abban, hogy az államot és társadalmat a belső meghasonlás hinárába vitte. A germán tudákosság ez alaptévedése fölött a nemzetekre nagyon tanulságos »*mea culpa*«-t mond Gneist R., a germán jogászok egyik veterán vezére (l. Bakos G. »A közigazgatásjog tudománya« I. k. Alaptanok 74—77 l.). S vallástétele fölötté tanulságos, főleg nekünk, kik a jogok mintázása útján törvényeink, rendeleteink, folyóirataink és szakműveink anyagát szintén nagy részben idegen s különösen a germán tudományosság gyakran hibás tanaival szaturáltuk.

Sajnos, hogy e külömben se csekély feladat, melynek jogtudományunk és nyelvészetünk kielégítését egyaránt kell czéloznia, részletes megoldásában annál terhesebb leend, mert jogtudományunk és nyelvészetünk követelései közt ez idő szerint tetemes elvi eltérések, sőt ellentétességek mutatkoznak.

A jogélet és jogtudomány fennebb érintett fejlődése folytán ugyanis egyfelől az eddig fennállt jogfogalmak, jogelvek és eszmék történeti joggá váltak, s helyöket a jogéletben a jogfejlődés szülte tételes jogok, a jogirodalomban pedig a jogfejlődést közvetítő jogbölcselet által levont újabb észjogok foglalák el. De mindez újabb jogok a legtöbbször egészen más joganyagot, más jogfogalmakat, elveket és eszméket tartalmaznak, mint ama már történetivé váltak, melyekből a jogfejlődés útján leszármaztak, s melyektől azokat a jogásznak az újabb jogtartalmat kifejező, tehát szintén újabb műszavakkal kell megkülönböztetnie. Ezenkívül a kultúrintézmények mintázása, idegen jogok átvevése, nemkülönbben újabb észjogi elvek származtatása útján korunkban az eddig ismeretlen, olyan merőben új jogfogalmak egész körei keletkeztek, melyeknek jogtörténetünkben még csak rokon alakjaira sem akadhatunk, melyek kifejezésükre tehát szintén új műszavakat szükséglenek, ha mindjárt ez új szavakat elavúlt szóelemekből alkotnánk is meg.

Egy csak valamennyire is kifejlődött és megizmosodott nemzeti nyelv — minő a mienk is — már magában is szívoisan konzervatív. De nyelvészetünk még tovább megy, midőn a jogfejlődés e tényeivel szemben jogirodalmunktól azt követeli, hogy ez a változott újabb jogfogalmakat is ugyanazon műszavakkal fejezze ki, mint ama régieket, melyekből ezek leszármaztak. E követelés semmibe se veszi azon körülményt, hogy ama régi műszavaknak ma is határozott és nélkülözhetetlen jogtörténeti jelentésök van; s ha velök egyszersmind tételes jogokat is jelölnénk, ez csak a történeti és tételes jogok, egymástól gyakran merőben különböző jogfogalmak összezavarására, s a félreértések végére járhatatlan útvesztőjébe vezetne. — S ez még nem elég. Az átvett idegen jogok kifejezésére nyelvészetünk »orthos« jogi műszó hiányában általában azt ajánlja, hogy ez idegen jogokkal inkább vegyük kölcsön az illető idegen

nemzet műszavait is, semhogy esetleg nyelvünkben a neolog termékeket szaporítsuk. *)

A nemzeti nyelvtudomány tekintélyére támaszkodó ez ortholog követelések azonban jogi műnyelvünk szókészlete iránt annyira megrendíték a bizalmat, hogy a gondosabb jogász, a lelkiismeretesebb szakíró számos, a legszükségesebb műszavaink mivolta és használhatósága felől is gyakran kétségben van; és ez ortholog követelésekhez képest készségesen törölné neolog műszavaink egész tömegét, ha az ortholog nyelvészet kijelölné egyszersmind ama szókészletet, — vagy legalább ama szóelemeket, elveket és törvényeket, melyek segítségével az ekkép törölt neolog jogi műnyelv helyébe egy »orthos« jogi műnyelvet állíthatna. De a magyar jogász a mi nemzeti nyelvtudományosságunkkal s különösen orthológiánkkal szemben ilyenféle kegyes ohajtásokat — legalább még ez időszerint — ugyan ne tápláljon. Forgassuk bár végig a »Nyelvtudományi közlemények«, az »Értekezések« és a »Magyar Nyelvőr« vas-kos köteteit; kutassuk bár át a neologia és orthologia újabb harcának összes termékeit, a »Helyes magyarság elvei«-t, »Az idegen és hibás szólások bírálatá«-t; és mit találunk? Találunk — noha csekély számmal — egyes jogi műszavak nyelvtani, de még egymással szemben se mindig következetes, s rendszerint jogtartalmok figyelembe vétele nélkül írt, tehát egyoldalú bírálatát. Itt-ott a jogi műnyelv némi homályos sejtésével, sőt a »Nyelvőr« hasábjain még oly föltevessel is találkozunk, a mely — horrendum dictu — nyelvünk megférriasodhatásának okából jogi műnyelvünknek mint olyannak még mivoltát és létezését is megtagadja. Ez minden. Útba igazító feleletet jogi műnyelvünk elemi kérdéseire, annál inkább megnyugtató kitanítást, hogy úgy mondjuk: instructiv nyelvtudományt, legalább jogi műnyelvünkre vonatkozólag, ugyan nem találhatunk sehol se.

*) Kétségtelen, hogy a kényszerűség eseteiben úgysis gyakran a szókölcsönzéshez kell folyamodnunk. De ha valamennyi neolog, tehát ipso facto rossz jogi műszó helyett csupa kölcsönzötteket alkalmaznánk, úgy egy p. o. csak Gneist és Beaulieu tanait módszeresen földolgozó jogbölcseleti *magyar munkát* — ad majorem orthologiae gloriam — legalább felerészben angol, német és francia műszavakkal kellene megírunk, noha a tanulmányozni vágyó magyar jogászok orthológiánknak ezt aligha köszönnék meg.

E visszás helyzetben — méltán kérhetjük — mit tegyen a jogi szakíró, kinek szószükségletét sem a közönséges irodalmi, sem az újabb időkben annyira bolygatott tájnyelv készlete soha ki nem elégitheti? Semmibe se vegye talán a gáncsoló kritikákat, melyek meddő voltát különben vitatni is felesleges? Vagy talán tegye le tollát és várja be azt a bizonyos jövő századot, a mikorra majd nyelvészetünk az »orthos« jogi műnyelv föltételeit és eszközeit megállapítja és kezébe adja? Nem gondolhatom, hogy tudományosságunk terén bármelyik is méltó és üdvös dolog lenne.

Nem tartozik, jól tudom, a nyelvészet feladatához a jogtudományok szakértő méltatása; ehhez ott rendszerint a jogi szakképzettség sincs, nem is lehet, s nem is követelhető meg. De éppen azért, ha már a nyelvészek mégis hivatva érzik magokat, hogy a jogi szakírók irodalmi termékei fölött ítéljenek: kétségen kívül üdvös és méltó dolog lenne, ha a nyelvészeink által gyakorlott ezen osztracizmusz előtt a jogászok is meghallgatnának mindama kérdésekben, melyek a két tudományt közösen illetik. Mivel ha a nyelvészetnek vannak követelései a jogtudománynyal s ennek irodalmi működésével szemben, — nem csekélyebbek amaz okszerű követelések se, miket a jogtudomány az instructiv nyelvészettel szemben támaszt. Mert, midőn a nyelvészet azt követeli, hogy a jogtudomány »orthos« irjon: emez viszont megkívánhatja, hogy amaz határozottan jelölje meg ama szókészletet, vagy legalább ama szóelemeket és nyelvtani törvényeket, melyek az általa követelt orthos jogi műnyelvet föltételezik.

Ime jogtudományunk és nyelvészetünk noha csak kölcsönös, mégis ellentétes követelései, melyeket összeegyeztetni és kielégíteni annál nehezebb leend, mert beható komoly munka helyett mindegyik a másiktól követeli azt, a mit csak mindkettő egyetértő, egymást kiegészítő összeműködése utján valósíthatni meg.

Ez ellentétes áramlatok összeegyeztetésére irányúl első sorban jelen szerény dolgozatom, mely már korlátolt terjedelménél fogva se terjeszkedhetik ki az érdemleges feladat: jogi műnyelvünk javításának részletes megoldására, melynek nagy munkáját csak elején kezdve megnyitja. De már az is dúsan

jutalmazná fáradozásomat, ha jogi műnyelvünk elemi kérdéseit, amaz ellentétek összehangzásba hozását, s műnyelvünk gyökeres javításának föltételeit megvilágítani, s ezzel a hivatottak érdeklődését e feladatokra irányozni sikerülne.

* * *

II. Le egész a XVI. századig hiába keresnök jogi műnyelvünk nyomait. Tudományosságunk és közéletünk, s így a jogélet is, a tevékenység minden ágában és alakjában a latin kultuszt uralta; s a reformációban fellépő nemzeti visszahatás kelté csak az első hathatós törekvést a latin kultusz korlátozására, s vele szemben a nemzeti nyelv, irodalom és tudományosság fejlesztésére. E nagy visszahatás nemcsak a vallástan irodalmának nyitá meg a tért, s teremté meg a tényezőket. A forrongó közszellem a nemzeti élet egyetemes közegévé tette a magyar nyelvet, mely mint ilyen, helyét a hatósági és állami közélet minden körében elfoglalta; és az addig inkább csak társalgási és tanácskozási magyar nyelv rövid időn minden írásbeli közlekedés, hatósági és állami ügyvitel, okiratok, törvények és rendeletek s végre a jog és államtudományok irodalmi nyelve lőn.

Kétségtelen, hogy műnyelvünk ilyen rendkívül nagy arányokban és felette gyorsan történt kifejlődése, és e fejlődés folyamán jogi műnyelvünk ilyen hamar keletkezése, nem eshetett meg csupán a nyelv u. n. természetes növése útján. És ha egybevetjük Pesti Gábor és előzői szókészletét a Nádasdy Tamás udvarából és Erdősi-Dévai iskolájából kikerült nemzedéknek, mondjuk a Nádasdy-gárdának, úgy a kedélyállapotok, mint a jogfogalmak és jogszabályok szabatos kifejezésére is alig két évtized alatt alkalmassá képzett gazdag nyelvezetével, — mai orthologjaink legalább is megütköznének ama hatalmas neologián, mely csaknem erőfeletti evolúcióival nemzeti nyelvünket a száműzött klasszikus latin helyébe oly rövid időn a jogszolgáltatás és közigazgatás alkalmas eszközévé fejlesztette, s jogi műnyelvünket mintegy öntudatlanul megalkotta.

E nagy munkából az oroszlánrész a Nádasdy-gárdát illette, melynek minden tagja nemcsak a közélet követeléseihöz képest képzett tisztviselő, hanem egyszersmind nemzeti nyelvünknek alapos ismerője, tudós buvárlója és egész az ultrapurizmusig oly buzgó híve és művelője vala, hogy inkább elkeresgél, válogatott, töprengett, alkotott és képzett, — sem-hogy beszédét vagy írását idegen szavakkal rútitotta volna. *) Nyelvünk e buzgó apostolseregének működése, s ennek eredményeképen jogi műnyelvünk keletkezése a XVI. század első felére esik; tévedve állítván nagyérdemű Toldynk, hogy törvényes műnyelvünk alapját Weres Balás 1565-ben kiadott »Magyar Decretum«-ával vetette volna meg. A »magyar Decretum« műnyelvezete nem kora és írója alkotása csupán, hanem előzői: a nemzet száz meg száz szerény napszámosa hangyaszerű munkálkodásának gyümölcse. A mohácsi véaszt közvetlenül követő oly mozgalmas időszak férfiai, élőkön a Nádasdygárda példaadó tagjaival, voltak azok, kiket jogi életkörükből, az igazgatási és jogszolgáltatási ügyekben magyarul írni, a nemzeti buzgalom és a gyakorlati élet követelése egyaránt készítete; s kik a latin nyelven tanult törvénytudomány kifejezésére jogi műnyelvünket hivatalos munkakörük adalékaiban esetről-esetre megalkották, — úgy hogy »Weres Balás, Byhar vármegyének Író deákya ees Warady few Byró« mint két nagy hatóság első rendű tisztviselője, a kezéhez jött ügyiratokban már teljesen kész jogi műnyelvet talált.

Ha ezen, a való élet talajában, a jogi tevékenység műhelyeiben keletkezett műnyelvünket, s purista alkotói neolog tevékenységét tüzetesen méltatni akarnók: egy külön vastag kötetre volna szükségünk. — Itt tehát csak annyit említek föl, hogy a Weres Balás »Magyar decretum«-ig, 1565-ig terjedő időszak jogéletének írásos termékeiből mintegy 300 praedikativ gyökszót; és mint ezek származékait közel 3000 jogi műszót gyűjthettem, a források megjelölése mellett, szótáramba össze. E szókészlet már maga egy teljesen megalakult jogi

*) A Nádasdy-gárdának s különösen Nádasdy Tamásnak, Horváth Markónak, Kerecsény Lászlónak, Csányi Ákosnak, Szél Jakabnak és a többinek irodalomkeltő működéséről és hatásáról bővebben Bakos G. »A közigazgatás jogtudománya« II. Rész: Irodalmi bevezetés 61. és 100. aiban.

műnyelvet tár elénk, mely azon idők jogéletének szükségletét kellően kielégíthette, — és a mely, noha nagy részben neolog alkotás vala, mégis nemzeti nyelvünk megrontása nélkül három század után ma is él, sőt jogi műnyelvünknek épen azon műszavait alkotja, melyeket még maga az ortholog kritika se kifogásol.

Nem illenék dolgozatom keretébe, hogy jogi műnyelvünknek az ismét bekövetkezett ellatinosodás és nemzeti hanyatlás időszakában átélt viszontagságait nyomról-nyomra kövessem; hálátlan is volna, mert jogi műnyelvünk a XVII. és XVIII. század alatt csak elenyésző csekélységgel gyarapodott; és egyébiránt ama hanyatlásról már irodalomtörténetünk is elég bőven fölvilágosít.

Annál behatóbb figyelmet érdemel korunk, az ujjá születés és nyelvújítás kora. — Mint a XVI. század elején, ugyanazt az egyetemes nemzeti visszahatást és erőfeszített törekvést látjuk támadóban, sőt már kemény munkában a XIX. század elején is; csakhogy kedvezőbb időben és viszonyok közt amannál. Mert míg amaz erejét hittani, társadalmi és politikai tusákra szétforgácsolni kényszerülvén: a kedvezőtlen viszonyok hatalmával szemben szilárdan megállhatót nem alkothatott, s alkotásait és azok tovább fejlődését nem biztosíthatta: addig emez minden erejét a nemzeti nyelv, irodalom és tudományosság fölemelésére fordíthatván, — mind az alkotás arányaiban, mind annak életrevaló és maradandó eredményeiben amazt sokszorosan tulszárnyalta.

Beseney föllépése jogirodalmunk terén is csakhamar viszhangot keltett, *) s ott mint adott jelre mind szélesb körben indult meg a mozgalom, melynek jogosultságát már az

*) Egerből egy névtelen már 1782-ben sikra száll és az »Instantiák csinálásmódja« című munkájában mutogatja, hogy nyelvünk a jogélet közegéül alkalmas. Orczy és Aranka »Az anglus és magyar igazgatás egybevetése«; egy másik »A magyar asszonyok prokátora«; Bardótz pedig »Erdély országa törvényeinek rövid summája«-val adta a példát a jog- és államtudományoknak nyelvünkön való művelésére. Ugyancsak Bardótz Alsófehér-, Vizsoli Felsőfehér- és Szeben-, Kenderessy meg Hunyad- és Zarándmegyék közgyűléseiről adnak ez időben szakszerű tudósításokat, bemutatván bennök nyelvünknek a hatósági működés terén teljes életrevalóságát.

1790. XVI. t.-cz. is dekretálta, melyet Kenessey Gy. »A magyar haza szabadságainak visszatérte« czimű munkájával üdvözölt, cselekvésre induló lelkesedést ohajtva vele költeni közéletünk tényezőiben.

A megyék (nagy része) önkormányzati jogaik alapján, eleinte ugyan inkább csak a közigazgatás szakában, azonnal használatba is vették nyelvünket; sőt a helytartó-tanácshoz fölterjesztéseiket is magyarul intézték, noha annak hivatalos nyelve továbbra is a latin maradt. De az alapvető intézkedések valamint országszerte, úgy az államigazgatás körében is megtermék gyümölcseiket. Ilyen alapvető intézkedés volt a magyar nyelv és írás tanítását elrendelő 1790. XVI. t.-cz.; s még inkább a nyelvünket kötelelő tantárggyá emelő 1792. VII. t.-cz., mely azt is kimondván, hogy a közhivatalok idővel csak magyarul (is) tudókkal fognak betöltetni: nagy ösztönzésül szolgált nyelvünk országszerte neki indult tanulására és tanulmányozására.

Mindamellett, hogy jogászaink az irodalom terén is mind nagyobb tevékenységet fejtettek ki*): mégis másfél évtized kellett, míg nyelvünknek az igazgatás és jogélet terén, a hivatalos latin nyelvvel szemben legalább egyenjoguságát kivívhatták. Az 1805. IV. t.-cz. alapján ugyanis a törvényhatóságok már az udvari kancelláriához, sőt Ő Felségéhez is magyar (vagy tetszés szerint latin) nyelven intézhették fölirataikat, s azokra a helytartótanácsnak már szintén magyarul kelle válaszolnia.

A közigazgatás terén mindez még csak könnyen ment, miután közigazgatási jogtudományunk az egyéni, társadalmi, hatósági és állami élet köréből vette nyelvünkön is jól ismert adatait. De perlekedésünk és jogszolgáltatásunk addig s azon

*) Így például a többek közt Balia S. »Erdélyország közöns. nemzeti törvényeinek első része« czimű s »A törvényszerző hatalom« kérdését behatóan fejtegető munkájával (Kolozsvártt, 1791); Aranka »Az igazgatás formáiról és az uralkodók kötelességeiről irt dolgozatával (Bécs 1791); Dienes »Martini természettörvényének magyarázata«-val (Bécs, 1792); Décsi: »A magyar királynék királyi jogai«-val (Pest, 1795); Nánási B. »A magyar végrendelkezési és örökösödési jog«-ot tárgyzó dolgozataival (Pest, 1798—9); Cserey F.: »A magyar és székely asszonyok törvényé«-vel (Kolozsvártt, 1800) és Virágh B.: »II. András aranybullája«-val (1805) stb.

időben csak latin nyelven tanult és ismert elvont jogi fogalmakon és műnyelvezeten alapulván: a művelt klasszikus latin jogi műnyelvet a mi (általánosan nem is ismert) külömben is csekély szókészletű nemzeti műnyelvünkkel helyettesíteni már nem oly egyszerű és [könnyű feladat vala. Az 1805. IV. t. cz. megengedé ugyan, hogy a bíróságok a magyar nyelvet is használhassák, — noha a kir. Kuriát még az ilyen magyarul vitt perekben se kötelezte nyelvünk használatára, — de mintegy a sorok közt mondja, hogy: a ki tudja, ám tegye. Kedvelt gúnyszava volt ez, és több ehhez hasonló amaz idők konzervatívainak, a kik aggódva féltek e nagy nemzeti visszahatás erős áramlatától, esetleges politikai következéseitől; és a kik ragaszkodva a megszokott latin nyelvhez, nyelvünknek a jogélet és tudomány követeléseivel szemben csekély szókészletét s ennek folytán hasznavehetetlen voltát vitatták.

Azonban e törvényezikk folytán a magyar nyelv előtt a jogi élet legtevékenyebb műhelyei: a birói fórumok országszerte megnyilván: a hová a nemzeti buzgalom így beférkőzhete, ott — ha erőfeletti munkával is — csakhamar teljes diadalt aratott és a lehetetlent is lehetővé tette.

Sokan voltak a hivatottak és kevesen a választottak, de emberül megfelelték feladatuknak, kötelességöknek. S midőn látták, hogy az akarat országszerte megvan és sok helyen csak a cselekvésre képesítő tudás hiányzik; nehogy e miatt a közbuzgalom lelohadjon: azonnal munkához láttak, hogy a tudás eszközeit megteremtsék és közhasználatba bocsássák.

A Veres Balás által magyarra fordított, majd Heltai, Laskai, Fodorik és Tóthfalusi által kiegészített és javított »Magyar Törvénykönyv« századunk elejéig mintegy tizenöt kiadásban került és forgott ugyan a közönség kezén, — de nyelvyaga és szókészlete még távolról sem elégíthet ki jogéletünk nyelvzsükségletét s e célra nem is szolgálhattak alkalmas segédkönyvekkül. A meglevő nyelvyag áthatása és kiegészítő földolgozása kellett ide, mely már tanultságot, tudományt föltételezett. S ezt a másfél évtized alatt (1790—1805) azon fentebb említett alapvető intézkedések eredményezék, melyek folytán nyelvünk tanulása és tudományos áthatása már az 1792-dik évet követő időszakban országszerte olyan

átalános buzgalommal megindult. Úgy hogy mikor az 1805. évi IV. t.-cz. folytán előállott a szükség, melyben a gyakorlati élet a tudományt hívta segítségre: akkorra e tudomány is megvolt; s ha sok nem is, legalább annyi, hogy ama törvény életbelépését követő évben, 1806-ban, a magyar törvénykönyvek szókészletét szótár-alakba foglalták, a gyakorlati élet adataiból bővíték, meghatározásokkal és egyéb hasznos kommentárokkal látták el. *)

Jogi műnyelvünk szakirodalmának ez első önálló termékeiben a nemzeti közszellem és egyéni buzgalom találkozásának fölötte érdekes jelenségeivel találkozunk. Valósúlva látjuk az axiómát: »Valeas quantum (et ubi) potes.« E műszókönyvek írói érezték, hogy egy kiegészítő kézi könyvre égető szükség van; azt is tudták, hogy kimerítő, tökéletes munkát nem alkothatnak, de azt nem is sejtették, hogy Budapesten, Kassán, Egerszegen és Veszprémben egy időbe negy eszmétől lelkesedve, mindannyian ugyanazon egy munkán fáradoznak. **) S ezen nem csodálkozhatunk. Irodalmi munkásságunk országos közép-pont hiányában az ugyanazon célra irányzott törekvéseket még nem tudta közös működésre egyesíteni és a nagyobb

*) Alig hangzott el a törvény kihirdetése, mely nyelvünknek a jogélet gyakorlati tág terét megnyitá, máris megjelent Pesten (1806) Péchy Imre munkája »A magyar nyelvről a polgári és peres dolgok folytatásában«, mely azonban inkább csak oktató, mint kimerítő gyakorlati kézikönyv akart lenni. Ugyan e téren, s némileg az újító áramlattal szemben, noha nem tanulságos kritikával, jelent meg Veszprémben (1807) »Észrevételek a magyar nyelv hivatalos alkalmazásáról« czímen egy kis füzet. Többet használtak azonban jogi műnyelvünknek a velők csaknem egyidejűleg megjelent, noha kezdetleges műszókönyvek; ilyenek voltak: »A tisztbéli írásmód saját szavai« Ottlíktól (Pesten, 1806); »Pesti gyűjteménye a tisztbéli írásmód saját szavainak« (Pest, 1807); »Magyarozatja azon szóknak, melyek a magyarországi polgári peres dolgokban előfordúlnak« Szirmay Antaltól (Kassán, 1806); »Veszprémi gyűjteménye a törvényeket érdeklő kifejezéseknek« (Veszprém, 1807); a »Zalamegyei tiszti szótár« és a csak kézírati másolatokban használt »Baranyamegyei szavak gyűjteménye.«

**) Csak Szirmay A. fennt id. kis munkája előszavából közlök itt egy-két pontot: »ha talán nem szintén tökéletes is ezen gyűjteményem, legalább az a sikere lészen, hogy nyelvünk iránt buzgóságot, hazafias szent hevet gerjesztek nemzetemben, mely által élesztetvén, előadott

fela datok megvalósítására szükséges munkát az erők között megosztani. Nem volt útbavezető, nem volt oktató, nem volt vezér. Jogi műnyelvünk módszeres átdolgozására törekvő ez első kísérletek ezek folytán mindannyian csak az egyéni korlátolt erő és képesség termékei lettek, melyekben inkább csak azon buzgalom kelti föl elismerő tiszteletünket, mely azokat alapos nyelvtudomány hiányában s az ily munkához szükséges eszközök oly csekély volta mellett is létrehozni tudta.

Mindamellett ezen — noha inkább a gyakorlati jogéletnek szánt — segédkönyveket már alakjok és tárgyak kidolgozásánál fogva is egyszersmind nyelvtudományunk zsongáihez kell sorolnunk, annál inkább, mert azokat a gyakorlati jogélet figyelembe vétele mellett egyenesen jogi műnyelvünk, tehát a nyelvészet egyik ága megteremtése és művelése céljából írták, és velök az e téren mutatkozó szükségletet egyelőre ki is elégitették; mert e szakban, majdnem egy évtizeden át (1807-től 1815-ig) semmi újabb termékkel se találkozhatunk. *)

De ez évtized alatt jelentős átalakulás alapjai vettettek meg, mind nyelvészetünket mind jogtudományunkat illetőleg. Egy igénytelen pozsonyi szerzetes és egy ráczkevi uradalmi szerény ügyész: Révay és Geörch hatása volt ez a korra. E két hatalmas szellem alapvető munkálkodása a kor nemzeti törekvéseinek határozott irányt és minden addigitt túlszárnyaló lendületet adott. Révay 1805-ben kiadott Grammatikájával a

munkámat lassanként tökéletesebbé fogja tenni, és *megegyezett akarattal* (mert az orthologok és neologok ez időben is ugyancsak torzsalkodtak) *egy gáncstalan szótárt készít magának* (a mi még ma sincs); de Szirmay — mint alább mondja — csak a Pestmegyében folyó szógyűjtésről tudott.

*) Nem számítjuk ide ugyanis azon inkább csak a jogirodalom körébe tartozó dolgozatokat, melyek a joganyagot nyelvünkön tárgyaván: jogi műnyelvünk terjesztésére annál sikeresebben hatottak, mert a törvényhatóságok munkakörében keletkeztek. Ilyenek voltak: »Fehérmegyei kurrens a gyermekölők végett« (1807); »Fehérmegyének közbátorság iránti rendszabásai«; Abaujmegyének, továbbá Kassa sz. kir. városnak »községi rendtartás«-a (1812); Pest-Pilis-Solt t. e. vármegyék statutumai; Borsod vármegye statútuma a községbírói számadások tárgyában; és Heves vármegye, úgy Kolozsvár sz. kir. város statútuma a szegények és koldusok ellátása iránt (1806); stb.

magyar nyelvtudomány széles körű és biztos alapjait veté meg; utat és módot mutatva nyelvünk tudományos művelésére. A jogász, ki ez útra tért s jogi műnyelvünket Révay Grammatikája világító fényénél tanulmányozá: hiányzó műszavaink kiegészítő megalkotásában, a legtöbb esetben már nyelvünk ősi törvényeit követheté. Geörch Illés pedig az ugyanakkor (1804—8.) »Honyi törvény« czímen kiadott három-kötetes nagy munkájával az első volt, a ki összes törvényeinket egy kora tudományos színvonalára emelkedett rendszeres jogi műben nyelvünkön feldolgozván: ezzel tudományos nemzeti jogirodalmunkat egyszerre egész jelentőségére emelte föl. Munkája a latin kézikönyveket csakhamar kiszorítván: majd két évtizeden át mint a legkedveltebb tankönyv ifjúságunkat a törvény és jogtudományban magyarul oktatta, s e két évtized alatt az országban jogéletünknek nyelvünkön számos tudományos tényezőt nevelt. *)

Révay és Geörch hatása folytán a jogtudomány nyelvünkön főleg a gyakorlati jogélet terén, egy rövid évtized alatt oly nagy kifejlődésnek indult, hogy szükségleteit ama fennebb elősorolt nyelvészeti segéd munkák már nem elégíthették ki, s jogi műnyelvünk gyarapítása sürgető szükségkép mutatkozott; minekfolytán az előzőkénél sokkal teljesebb szókészlettel és alaposabb kidolgozással a jogi műszótárak és segédmun-

*) Nem hagyhatom el, hogy itt, legalább e jegyzetben, Geörchnek némi csekély elégtételt ne szerezzek egy nyelvészkedő bírálójával szemben, a ki Geörch munkáját megjelenése után majdnem másfél évtizedre a »Tudom. Gyűjt.« 1822. évi V. füzetében bírálta. Elismervén és kiemelve a tárgyak alapos fejtegetését és szabatos meghatározását, az üres szóvirágok kerülését és népies nyelvezetét: egyszersmind nyelvbéli hibáit, úgynevezett helytelen új szavait, s ezek közt különösen az »álladalmat« és »kiváltság«-ot erősen megtámadta; s végre abban állapotott meg, hogy a statust »álladalom«-nak írni hát talán még csak lehet, de már a »kiváltság«-ot (t. i. a privilegiumot), magyarul helyesen csak »kegyelemlevél«-nek írhatjuk. Főlöszleges mondanom, hogy az utókor és tudományossága Geörchnek adott igazat, de e nyelvészkedő gánás azon kor areopágájának folyóiratában jelenvén meg, Geörchnek annál fájóbb keserűséget okozott, mert ilyenek alapján a nyelvtudós bíráló azután Geörchnek nyelvünkben való járatlanságát hánytorgatta.

káknak ez időszakban két évtized alatt (1815—1835.) egész sora keletkezett. *)

A jogi műnyelvünk érdekében kifejtett ezen, olyan felette buzgó és termékeny irdodalmi tevékenységhez járultak még ama hathatós intézkedések is, melyekkel egyes hazafias megyék jogi műnyelvünknek a hatósági életben mind tágabb tért nyitának. — Igy Vasvármegye már 1827-ben; Tolna, Temes és Arad vármegye 1831-ben; Verőcze, Hont és Esztergom vármegye pedig 1832-ben, nyelvünknek a hatósági jogélet minden ágában kötelező használatát statuálta. Igy továbbá Bihar, Komárom, Nyitra, Pest-Pilis és Solt, Sopron, Temes és Torontál vármegyék 1834-ben már mindannyian magyar nyelven terjeszték fel az u. n. »országos munkálatok« tárgyában kidolgozott véleményes jelentéseket; sürgetve egyszersmind mindannyian nyelvünknek országszerte, törvény útján elrendelendő és kötelező általános használatát. **)

Ezek folytán az 1836. III. t.-cz. végre a már oly nagy számban magyar nyelven vitt perekben a kir. Kuriát is magyar ítélet szerkesztésére kötelezte, mi a megcsontosodott latin kurialis stylus nem remélt gyors megmagyarosodását eredményezé, ***) úgy, hogy e sikerek után műnyelvünk ügye már gyorsan közeledett diadalához; s alig pár évre az 1840. évi

**) Ilyenek voltak : »Aradmegyei tiszti szótár« Perecsenyi Nagy Lászlótól (1815-ben); »A tiszti írás alkotásának és módjának sommás tudománya« Huszár Károlytól (Pest, 1816); Geörch Illéstől: »A magyar helyesírás főrendszabásai« (Pest, 1821); Verseghy F. »Tudományos mesterszökönyv« élén a mesterszavak készítését igazgató regulákkal (Buda, 1826); Pauly Károlytól : »A magyar tiszti írásmód a polgári igazgatás és törvénykezés szótárával« (Buda, 1827); Puky Károly: »Honi törvény-szótár«-a, egy a jobbak közül, melynek I. kiadása 1827-ben, II. kiadása 1831-ben jelent meg; Fogarassy János »Jogtani műszökönyve« (Pest, 1833), mely három kiadásban (1833—42) jelent meg, szintén a jobbak egyike; Kunoss Endre »Szöfűzér«-e (1835); »Gyalulat«-a; és végre a Trattner-Károlyiféle nagy »Magyar törvénykezési szótár« (Pest, 1837.)

**) Sajnálattal jegyezhetjük meg, hogy Pest, az ország fővárosa, e téren csaknem az utolsó volt; és csakis az 1840. VI. t.-czikk rendelkezése folytán intézkedett (1840-ben aug. hó 8-án) a magyar nyelv hivatalos használatbavétele iránt.

***) Alig egy évre, már 1837-ben megjelent a »Debreczeni kerületi Tábla szótára« és »A pesti kir. Curia szótára« (Pesten); ezeket

VI. t.-cz. elrendelése, hogy a hatósági és országos feliratok, a kir. helytartótanács körrendeletei, végzése; valamennyi világi és egyházi hatóság intézkedései, levelei; a hiteles kiadások záradékai; s végre 1843-tól az összes anyakönyvek magyarul szerkesztessenek.

Ama kölcsönös egymásra hatásnál fogva, melylyel a jogélet, jogirodalom és jogi műnyelv egymás fejlődését fokozzák: mindez intézkedések és eredmények jogirodalmunkat is virágzásnak indították, s több olyan jeles egyedírat és számos olyan eredeti jogi szakmunka keletkezését mozdíták elő, melyek viszont jogéletünkre és jogi műnyelvünkre fejlesztőleg és gyarapítólag hatottak vissza. *)

követte a különös jogok műnyelvét tárgyazólag: Császár Ferencz: »Váltójogi műszótár«-a; Fogarassy J. »Kereskedői szótár«-a; a jus canonicum és a jus metallicum műszavai. stb.

*) *Az egyedíratok közé sorolhatjuk az időszaki folyóiratokban megjelent kiválóbb dolgozatokat is; ilyenek voltak: a »Tudományos gyűjtemény«-ben: »A magyar melléktartományok függéséről« (1821); »A városok eredete és alkotmánya« (1822); Raisz Károly: »Az utak igazgatásáról« (1823); »Az egyház joga a megyei tisztújításokban« (1824); »Az egyházi rendek intézete« (1826); W. Jankovich M.: »A magyar nyelvnek I. Ferdinánd idejében a mostaninál gyakorlottabb voltáról« (1830); Ujfalusy J.: »A házassági társaságról« stb. — A »Tudománytár«-ban: Bertaut után Jakab I.: »A törvények filosofiája« (1835); Warga J.: »Az okosságtörvény« (észjog) (1835), — »A társi észjog« (1836), — »A nyilvános észjog«, — és »A nemzeti észjog alapvonalai« (1837); Kállai F.: »A törvények és szokásjog analogiája, tekintettel Magyarországra« (1836); stb. — Az »Athenaeum«-ban: Schedel (Toldy) F.: »Az írói tulajdonjogról« (1838); Warga J.: »Nézetek az egyenlőségről« (1838), — »A jogról« és »A szabadságról« (1839); »A népegység« (1840); Beöthy Zs.: »Monarkhiai elvek és reformok« (1842); stb. »A magyar tudományos Akadémia évkönyvei«-ben: Nyíri I.: »Női jogtan«-a (1834); Szász K.: »A törvények eredeti kútfejről« (1834); Szlemenics P.: »A leányi negyedről« (1836); és »Az örökségi jószágokról« (1839); Szalay: »Kollár Ádám mint jogtudós« (1839); Sztrokay: »A házassági törvények szemléje« (1839); Zsoldos J.: »A bírásokról és bíraskodásról« (1839), — és »A magyar álladalmi szabadság jogi szemléje« (1842); Szlemenics P.: »Törvényeink története« (1840-tól kezdve jelent meg); Pauler T.: »Az álladalom jog-alapjáról« (1844) stb. — Végre hatósági statutomok és egyéb egyedíratok: Náray A.: »A főispán bírói hatalmáról« (1823); Révkomáromi tüzrendőri rendszabásai (1825); Szepes és Pest vármegye statutomai (1827); Miskolcz lakosai részére tett statutomok (1828); A jász-*

Politikai teljes diadalát jogi műnyelvünk az 1843—44. évi II. t.-czikkel érte meg; ez rendelvén el az ide vonatkozó törvények kiegészítéseül, hogy a kir. leiratok, a törvények és rendeletek, az országgyűlési tanácskozások, úgy a magy. kir. udvari Kancellária, a kir. Helytartótanács, a kir. Kuria és valamennyi ítélőszék hivatalos nyelve azontúl kizárólag a magyar legyen. És e diadalát nyelvünk apostolai a tudomány terén azon még ma is becses munkával ünneplék meg, melyet tudományos Akadémiánk »Törvénytudományi műszótár« címen ugyanakkor (1843-ban) bocsáta közre.

E mű már nem egyéni korlátolt erő és képesség terméke, hanem azon időszak összes kiválóbb szakértői tudományos és ügybuzgó munkálkodásának gyümölcse. — Már az első nagy-gyűlés (1831-ben) elhatározá e műszótár kidolgoztatását és a munkát Szlemenics Pál, Stettner György, Sztro-

kúnok Regulatiója és Statumai (1835—40); Nyáry Pál: »Javallat Pest-megye közigazgatási rendszere iránt« (1840); és »Indítvány megyei bűnvádi eljárásunk javítása iránt« (1841); Sréter: »Hivatalos jelentés Nógrádmegye beligazgatása állapotáról (1842); stb. — *Az önálló rendszeres jogi szakművek közül* pedig különösen a következőket említhetjük föl: Szilágyi I. »Természeti törvénytudomány« (1813); Székely M.: »A nemes székely nemzet constitúciói« (1818); Kelemen: »A magyar törvények története« (1820), — és »A magyar hazai polg. törvénykönyvről írt tanítások« Czövek I. fordításában (3. k. 1822); Köwy: »Polgári magyar törvény (1822); Perger J.: »Bevezetés a diplomatikába« (1822); Czövektől a »Planum Tabulare« magyarul (1825); Ujfalusy: »A természeti hármastörvény (1825); Pukytól: I. »A vármegyék szervezete«; II. »A magyar vármegyék politikai igazgatása« (1828); Pergertől egy újra átdolgozott »Magyar Törvénytár« (1830); S. Vajda L.: »Az erdélyi magyar törvényekkel való ösmeretség« (1830); »Az erdélyi nemzetek törvényes könyveinek indexe« (1832); Stettner Gy. »Váltójog«-a (1832); Császár F.: »Beccaria büntetőjogának magyar fordítása« (1834); Szlemenics P.: »Fenyítőtörvényszéki magyar törvény«-e (1836); Csacsco: »Természeti jog«-a (1839); Szalay: »A büntető eljárásról« (1841); Szemere B.: »Halálbüntetés« (1841); Zsoldos I.: »A szolgabírói hivatal« (1842); Szalaytól: »A magyar büntető törvénykönyv javaslata« (1843); Hunfalvy P.: »Magyar váltótörvény«-e (1843); Palugyay: »Megyerendszer«-e (3. k., 1844); és ez időszak termékei közé sorolhatjuk még Miscokolc »Magyar közjog«-át; Beöthy Zs.: »Elemi magyar közjog«-át; valamint az államjog és politika Széchenyi, Szalay, Deák és több más jeles műveivel gazdagodott irodalmának számos kiválóbb termékeit.

kay Antal, Perger János, Kölcsey Ferencz, Lassú István, Jászay Pál, Szász Károly (idősb), Bártfay és Waltherr, Fogarasy János, Császár Ferencz, Zsivora György és Csapó Dániel vállalták el. Szétosztván egymás között az addig megjelent jogi műszótárakat és egyéb jogi szakmunkákat, a műszótár anyagát a negyvenes évekig terjedő jogirodalomnak lehetőleg összes termékeiből szedték össze. A gyűjtött és megrostált műszavakat és szólásokat, jelesül a synonymákat gyűjtőtelekbe, ezeket pedig szótári rendbe előbb Perger sorozta, majd ennek elhunytával Sztrokay A. állította egybe. Első kiadása (8-r., 28 nagy íven, 444 lapon) 1843-ban; második s egyszersmind utolsó, tetemesen bővített kiadása pedig (8-r., 31 íven, 488 lapon) 1847-ben jelent meg s mindkettő gyorsan elfogyott. *)

Akadémiánk e törvénytudományi nagy műszótára mellett nem hagyhatjuk még említetlenül jogi műnyelvünk szakirodalmának azon egyéb termékeit se, melyek jogi műnyelvünk művelése és fejlesztése céljából részint az akadémiai műszótárral egyidejűleg, részint azóta megjelentek. Ilyen volt: Pónori Thewrewk Józsefnek »Verbőczy diák műszavai, régi magyarításokkal« czímen (Pozsony, 1844) inkább a nyelvtudomány, mint a gyakorlati jogélet számára írt munkája, de a melynek — mint ilyennek — nagy fogyatkozása, hogy az állítólag régi műszavak forrásait tüzetesen nem jegyzékeltte. Bokrányi Jánosnak »A magyar tisztí írásmód példákkal világosított szabályai« című gyakorlati, hasznos munkája (Kassán, 1844). Ezt (1845-ben) egy igen becses segédkönyv, a magy. kir. udvari tanács »Hivatalos műszótár«-a követte összevont, határozott, szabatos s egy jogfogalmat lehetőleg csak egy jól megválasztott műszóval jelölő és szókészletünket számos hiányzó műszóval kiegészítő szerkesztéssel, melynek ez újabb adatait, Pónori munkája és Fogarasy műszókönyve (3. kiad. 1842) hasonló adataival együtt az akadémiai műszótár (1847-ki) második kiadásába is fölvtették. Kovács Lajos »Tisztirási szótár«-a (1846) és Kassay A. »Váltó-

*) Tüzetesebben és behatóbban alább, a jelen értekezés vége felé ismertetjük és bíráljuk.

jogtan szótár«-a (1852) című kisebb munkái mellett kiváló helyet foglal el Ráth György »Az új törvényhozás szótára« címen 1853-ban, újabban bővítve »Magyar-német és Német-magyar jogi műszótár« címen 1863-ban, valamint Kolonics László »Német-magyar egyetemes hivatali műszótár« cím alatt 1870-ben közrebocsátott dolgozata. Ezek azonban valamennyien csak amaz ismeretes politikai változások okozta szükségleteknek törekedtek eleget tenni, s mindannyian nélkülözik egy tudományos műszótár föltétlen kellékeit.

* * *

III. Jogi műnyelvünk e tekintélyes szakirodalmával, ama fennebb hivatkozott számos (mintegy 35 drb.) műszótárral, s ezekben felhalmozott (körülbelül 40,000 szónyi) hatalmas szókészletével szemben azonban azt mondja egyik orthologusunk, hogy visszatekintve azon nagy műszógyárakra, melyek nyelvünket (gyermekkorában) a hibás szók egész rajával elborították, — nyelvünk férfiasodásának kell tekintenünk, hogy azokat korunkban figyelmen kívül hagyta, s azok termékei: a műszótárak valahára már a lomtárba kerültek.

Csak történeti paradoxon ugyan azon állítás, mintha csak Európában már majd egy ezer évet élt nyelvünk épen ama műszógyárak és táruk idejében, tehát 30—40 év előtt élte volna gyermekkorát s csak is e 30—40 év alatt férfiasodott volna meg. De ha e paradoxontól eltekintünk, az a föltevés, hogy a műnyelv művelésével valamely nyelv csak gyermekkorát éli, s férfiasodásának föltétele, hogy a műnyelv fejlesztését abba hagyja, — elvi szempontból már annál behatóbb figyelmet érdemel, mert jogi műnyelvünk létjogát vonja á priori kétségbe. Föltámad a komoly kétlés, mely azt mondja, hogy a műnyelvek csak olyan eszközök, melyekkel a nemzeti nyelv történeti szükség idején, fejlődését fokozott arányokban hajthatja végre; s ekkor e célra felette hasznos, hogy azok beható művelés útján a nemzeti nyelv ily fejlődési eszközeivé képeztessenek. Mihelyt azonban a nemzeti nyelv a történeti szükségnek megfelelő e kifejlődését a műnyelvek segélyével

és kimerítésével az idő szerint befejezte: ezen elhasznált eszközökre (t. i. a műnyelvekre) szüksége továbbra nincs, ennél fogva azok termékeit egyszerűen a lomtárba kell tennünk. E komoly és alapos kétlés hathatós vető egyszersmind minden, e téren ok nélkül erőpazarló kísérlet ellenében. És a ki jogi műnyelvünk gyökeres reformját célozza, annak először is ezen, az egész kérdésre döntő kétléssel kell leszámolnia, nehogy balútra tévedő kísérletekre vetemedjék. Mert ha e vető megállja helyét, akkor ez irányban nincs többé mit tennünk; akkor jogéletünk és szakirodalmunk nyelvszükségletét — a jogi műnyelv mint ilyen mellőzésével — más úton és módon kell kielégítenünk. E kétlés megvizsgálásánál tehát le kell vetkeznünk minden elfogultságot, mely jogi műnyelvünk diadalát, minden áron kierőszakolni akarná. Föl kell tennünk, hogy a mutatkozó szükségletet más úton is kielégíthetjük. A jogtudomány követeléseivel szembe kell állítanunk nemzeti nyelvünk egységét, romlatlan ősi tisztaságát, melynek mindent s melyet föláldozni semminek se szabad. Ilyen alakban egész megdöbbentő komolyságával áll elénk a kérdés: beszélhetünk-e hát még ma is jogi műnyelvről? Nemzeti nyelvünk anyatorzsének oly élet-erős kisarjazása volt-e az, mely azzal együtt annak holtáig él? Vagy talán egy tűnékeny jelenség volt csak, mely egy gyorsan elreppenő kor mulékony szükségletével támadt, virágzott és elenyészett?

Hivatkozhatnánk jogi műnyelvünk irodalmára, melyet mint fennebb láttuk, eddig is tekintélyes tömeg, mintegy 35—40 szakmunka képvisel, — s mely — már azzal, hogy van — jogi műnyelvünk létezését bizonyítja. De a tudományok története meg mást is bizonyít. Hogy csak egyikét szembeötlőbb történeti tanúságra hivatkozzam: a mágia, az alkimia, az asztrologia stb, egykor még nagyobb szakirodalomra támaszkodtak, s mégis kivesztek. Irodalmok mai nap már csak megvultukat bizonyítja, s aligha akadna valaki, a ki irodalmi hagyományaik tömegére mutatva, ezzel azok mai létezését vitatni akarná. — Ez volt sorsa minden oly tudománynak, melynek alapeszméjét a kor túlszárnyalta, s a való élet elejtette. És ez leend sorsa valamennyi olyan ma még túl hatalmas tudománynak, mely tévedésben gyökerezik. A való élet — mint hajdan az

alkhimiának és asztrologiának — egykor s egyenkint minden tévedésnek fölmondja szolgálatát, s hatalmas tudományok enyésznek el örökre, noha irodalmokkal talán ma is már tárházakat tölthetnének meg.

Mondhatnánk, hogy Akadémiánk műszótára már maga is egy kifejlődött kész jogi műnyelvet tár elénk. Ez már megvan, tehát jogi műnyelvünk létezését, minden kétléssel szemben bizonyítja. — És még se bizonyítja. Mert midőn tudományosságunk nemzeti nyelvünk összes szókészletét »A magyar nyelv nagy szótára«-ba kodifikálta: e kodexbe ama műszótár minden használható szóanyagát felvette s ezzel azt a jogi műnyelv kizárólagos birtokából elvonván, nemzeti nyelvünk egyetemes közös tulajdonává tette. Ama műszótár tehát tartalmát s tartalma addig megvolt különállóságát veszttette el az által, hogy egyetemes, közös nemzeti nyelvünk testébe olvasztatott be.

Míndezek jogi műnyelvünk létezését nemhogy bizonyítanák, sőt még kétesebbé teszik; s a mellett inkább csak a nyelvtudomány történeti (külső) fejlődésére vonatkozván: a kérdést magát csak felületesen érintik, a helyett, hogy annak lényegébe hatolnának be. Sokkal mélyebbre, a nyelv keletkezésének s természetes növésének tényei és törvényeibe kell behatolnunk, hogy e kérdést alaposan megoldhassuk.

Ha ugyanis a törzs-szerkezetben élő nomád népekre tekintünk, azt látjuk, hogy ugyanazon népfaj különváltan élő törzsei, noha egy közös ősi törzstől vett s így lényegében azonos, egymástól mégis gyakran egymás meg nem érthetéseig különböző nyelvet beszélnek. A törzsapa nyelve lett családja nyelve, a családé a nemzetség, s így tovább az elszaporodással különváló törzs nyelve. — Ha valamely történeti eset a törzseket egymástól örökre szétválasztotta: a szétváltak nyelve századok multával egymástól merőben különböző lett, noha gyakran ezredéven át is, sőt a mig csak élnek, megőrzik családi közösségek jellegeit. A hol pedig valamely történeti eset a törzseket a törzsszövetség s utóbb az állam szorosabb kötelékében »nemzet«-té kapcsolta egybe, annak keretében a törzsek önálló tagjai egymással gyakrabban s huzamosabban érintkezvén, ez érintkezési közös életköreikben, jelesül: hadi, igazgatói és jogszolgáltatási életkörükben a törzsek nyelve ismét egy

közös egységes nemzeti nyelvvé csiszolódott és simúlt össze. A közélet tényezőikép működő törzstagok ezen közös életkörei s azokban történő érintkezéseik azonban a szálláson levő törzsnépet és annak egyéni életköreit már nem igen érintvén, annak saját keblében élő s egymástól törzsenként eltérő nyelvét a törzs egyéni életköreiben továbbra is érintetlenül hagyták.

A törzsek ez eltérő sajátos nyelvét ama közös nemzeti nyelvvel szemben, mellyel származásuknál fogva lényegben teljesen megegyeznek, tágabb értelemben nyelvjárásnak, szorosabb értelemben pedig tájnyelvnek nevezzük, mely mint ilyen a nyelvjárásoknak csak egyik főága, és sokban különbözik a nyelvjárások másik főágától, melyről alább szólandunk.

Kétségtelen, hogy mikor és mielőtt egy nemzeti nyelv keletkezett: az előtt és akkor mindig számos tájnyelv volt meg már a nemzeti nyelvet életre keltő népfaj, más meg más, noha szomszédosan, de különváltan élő törzseinél. Kétségtelen továbbá, hogy a törzsszövetségben egyesült törzsek közéletében: hadi, igazgatási és jogszolgáltatási élet köreiben keletkezett egységes, közös nemzeti nyelv eredetében maga sem egyéb, mint a törzsekben élő *tájnyelvek* konglomeratuma; melyek szókészletét a törzstagok a közös életkörökbe magokkal vivék, s azokból együttműködésök folyamán, a szükséges értelemki-fejező s közösen is könnyen megérthető szavakat használatba revén; belőlök összeségökben a közös nemzeti nyelvet megalakították. *) Ez tehát épen nem valami vadonúj nyelv vala, hanem csak bővülve, fejlődve s megnöve azon közös ősi törzs nyelvét tárja elénk, melyből a törzsek származtak s melynek nyelvéből a törzsekben élő tájnyelvek mint ősi törzsnyelvből

*) Ama hét ősi törzs, melyek egymástól függetlenül s különváltan éltek, s melyek Álmos alatt egyesültek először a törzs-szövetség, majd szent István alatt az állam szorosabb és szilárdabb kötelékébe; úgy a Kievet csatlakozó kún törzsek legalább is megannyi nyelvjárást hoztak magokkal az államalkotó nemzetbe, a honszerzés idején. E törzsek a honfoglalás befejeztével az osztás útján nyert s egymástól természetes határokkal elkülönített, saját területeiken, úgynevezett szállásaikon továbbra is partikuláris törzséletet folytatván: egyéni életköreikben, ott a magokkal hozott tájnyelveknek azontúl is természetes éltetői és fenntartói maradának,

kisarjastak. És midőn valamely történeti eset a törzseket újra egybekapcsolta, s a tájnyelvek egybeolvadásából nemzeti nyelv keletkezett: ez csak az ősi törzsnyelvnek a tájnyelvekben végrehajtott természetes növése útján nyert kifejlődésében, ismét erőteljes közöskép való jelentkezése vala. De mindezek folytán végre az is kétségtelen, hogy a nyelv természetes növése már eredetétől fogva a tájnyelvekben folyt és folyik nagy részben ma is. És minthogy e tájnyelveket az előre haladó és központosító művelődés ezredéven át maig se tudta kiirtani: azok termését nemzeti nyelvünk gyarapítása céljából nyelvészeink ma még szorgalmasabban gyűjtik mint valaha. *)

Kissé hosszasan időztem a tájnyelveknél, hogy azoknak mint nyelvjárásoknak keletkezését, természetes mivoltát és hivatását némileg megvilágíthassam. De e megvilágításnál legálább könnyebben meg fogjuk ismerni a nyelvjárások azon másik ágát, mely a tájnyelvtől nemcsak keletkezésére és miségére nézve különbözik, de hivatása és jelentősége tekintetében is azt messze tulszárnyalja. Hogy azonban a nyelvjárások e másik nevezetes ágának keletkezését, mivoltát, és hivatását alaposan méltathassuk: vissza kell térnünk a nemzeti nyelv alakulási és fejlődési fázisaira.

A törzsszövetség közéletében: hadi, igazgatási és jogszolgáltatási életköreiből keletkezett nemzeti nyelv, nem tekintve a tájnyelvekből nyert (noha csekély) gyarapodását, az államélet hosszú korszakán, évszázadokon át megtartá szoros értelemben vett egységét; **) mert azon okok, melyek életre kelték, és azok melyek föntarták, e tekintetben egyaránt

*) Az Álmos és Árpád alatt keletkezett nemzeti nyelv a törzsek és szállás népeinek tájnyelvét érintetlenül hagyván: azok mindinkább eltérő kifejlődését még azon körülmény is elősegítette, hogy az itt talált s a szláv nyelv megannyi nyelvjárását beszélő hódított törzsek nyelvéből a hódító törzsek nyelvszükségeik kielégítésére a napi élet számtalan szavát vették át, a mi azután nemcsak tájnyelveink dús tenyészetét, de számos újabbak keletkezését s valamennyinek szerteágazó fejlődését okozta.

**) Álmos és Árpád alatt keletkezett nemzeti nyelvünk megizmosodását hathatósan előmozdítá azon körülmény, hogy a törzsek a honfoglalás idején hosszú évtizeden át együtt táborozván és élvén: folytonos érintkezésük nyelvjárásaik eltéréseit hathatósan elsimította, összeegyeztette. Főleg ennek köszönhetjük nemzeti nyelvünk azon erős szívóssá-

központosítólag hatának. Az ezen életkörökben együttesen kifejtett közös tevékenységnek a tájnyelveket egy közös nemzeti nyelvbe összesímítő hatását csak fokozás és állandósítá azon körülmény, hogy úgy a törzsszövetség mint a kezdetleges államélet szervezetében ama közös életkörök: a hadi, igazgatási és jogszolgáltatási életkör, egymástól szorosabban különválasztva nem valának. A kormányzásnak mind e három főága még a tér és helyhatóságokban is rendesen egy és ugyanazon intéző alany kezében összpontosult. S ez alanyok: a köztisztviselők — kevés kivétellel — egy személyben igazgató, hadakozó és jogszolgáltató közegek levén: személyegységgel a nemzeti nyelv egységét a közélet e különböző munka köreiből is épségben föntartották. Ehhez járult, hogy ez életkörök, úgy a hadi, igazgatási, mint ez időben még a jogi is csak a közönséges élet általánosan ismert tárgyaival (nem pedig mint később elvont elvekkel) foglalkozván: azok kifejezésére már maga egy tájnyelv, annál inkább a több tájnyelvből támadt nemzeti nyelv tökéletesen kielégítő szókészlettel rendelkezett. És valamint az ősi törzsnyelvből sem oly rögtönösen, minden különös ok nélkül, hanem vagy tulnépesedés vagy más történeti eset folytán sarjadtak ki lassan az eltérő tájnyelvek: épen úgy a nemzeti nyelvet életre keltő és fentartó okoknak is módosulnia és más újabb okoknak is közrehatnia kellett, hogy a nemzeti nyelv, saját egysége ideiglenes hátrányával is — mint hajdan az ősi törzsnyelv a tájnyelveknek — egy a közös életkörökben a tájnyelvekéhez hasonlóan eredő, noha attól lényegesen különböző újabb nyelvjárási tenyészetnek adjon életet.

gát, melylyel a törzsek csakhamar bekövetkezett szétválása és különböző vidékeken lett letelepedése után is egységes jellemét, száradokon át konzerválni tudta; s hogy a tájnyelvek által átvett idegen szavakat saját törvényei szerint assimilálván: eredeti tisztaságát megőrizte. De konzerválólag ide hatottak még fejlődő államintézményeink is: a szent István-féle királyság, mint hatalmas központi kormány, hathatós közegével: az országszerte egyöntetűleg szervezett várszerkezettel; a gyakran tartott országgyűlések, törvénynapok és egyéb tömegesebb érintkezések, melyek nemzeti nyelvünket ama folyton folyó nyelvjárási tenyészettel szemben is föntartották, annak túlhajtásait korlátoták, kiegyenlítették és folytonosan ellensúlyozták.

Az ideható újabb okok legjelentősebbike a tudományok ébredése vala. A középkor végén s az ujkor elején a dogmauralommal szemben támadt szabad szellemű tudományosság ugyanis, nem elégedett meg sem a közigazgatási sem a jogi életkörben, a dolgok százados folyásával. Megfigyelte ez életkörök tényeit és jelenségeit, s azokat egymással és a régi bölcselő iskolák eszméivel és elveivel viszonyítván: ebből az állami élet addig ismeretlen feladatainak, és a kor jogérzetét kielégítő újabb jogi fogalmaknak és szabályoknak egész sorát vontala. Az így támadó munkásság azonban már oly szavakat és kifejezéseket is szükséglett, melyeket a nemzeti nyelv kész alakban nem nyújthatott, hanem vagy annak alkalmas szóelemeiből kellett megalkotnia, vagy ha ez újabb eszméket és fogalmakat más nemzet tudományosságától vette át: azon nemzet szokászetéből kellett egyelőre kölcsönvennie.

A tudományosság e fellépését és működését ennek hatása és eredményeképp okszerűleg követé jog és államintézményeink azzal párhuzamos fejlődése, tehát a nyelvegységet konzerváló okok módosulása is. És azon fennebb tüzetesebben méltatott körülmény, mely szerint ama közös életkörök ugyanazon alanyok kezében összpontosultak, s mely ennél fogva nyelvünk egységét még e különböző munkakörökben is oly hathatósan konzerválá, — csakhamar módosult és megváltozott. Egyfelől a közigazgatás körében a tudomány és az élet által egyaránt sürgetett újabb állami feladatok megvalósítása; a jogélet körében pedig a kor jogérzete által követelt újabb jogelvek és szabályok alkalmazása csakhamar különös tudományos képzést és szakismereteket szükséglett. Másfelől az addig elnyomott s most orvoslást váró és kereső sérelmek föltámadásával az ügyek és teendők hatványozott fölszaporodása egy-egy intéző alany egyéni összes erejét már egy munkakörben külön is teljesen elfoglalta. E fejlődések lépésről-lépésre jog és államintézményeink azon átváltozására és fokozatos ujjaszervezésére vezettek, melynek keretében a hadi, igazgatási és jogszolgáltatási ügyek ellátása, úgy a központi mint a tér és hely-hatóságokban külön közegekhez utaltatván: eme közös életkörök egymástól határozottan különváltak s önálló munkakörökké alakultak, melyek mindegyikében az oda utalt feladatokkal,

jogelvekkel és szabályokkal szakszerűleg foglalkozó munkálkodás, mint a tudomány, úgy itt a való élet terén is a szükséglett, de a nemzeti nyelvben készen nem igen levő alkalmas szavak és kifejezések esetről-esetre kiegészítő megalkotására, esetleg más nyelvből való pótlására vezetett. *És mint* hajdan *az ősi törzsnyelvből* a tulnépesedés és törzskiválás útján *a tájnyelvek*, — *épen úgy sarjztak ki* a tudományosság hatása alatt történő fejlődés e természetes folyamán *a nemzeti nyelvből* a munkaszaporodás és a különböző életkörök különválása folytán ezekben a műnyelvek. *)

A műnyelv e szerint ép úgy nyelvjárás, mint a tájnyelv; ketten együtt alkotják a nyelvjárások teljes körét, külön pedig csak egyik főágát. Mint ilyenek magokban ismét több kevesebb ágra oszlanak, jelesül a tájnyelvek a különféle vidékek, a műnyelvek pedig az élet és tudomány terén önállóvá fejlődött munkakörök szerint. Mindketten a nyelvfejlődés ugyanazon természetes folyása útján, amaz az ősi törzsnyelvből, emez a nemzeti nyelvből, — tehát a nyelvfejlődésnek már sokkal magasabb stádiumán — keletkeztek. A tájnyelvet területi határok, a műnyelveket a társadalom és állam szervezetében fennálló korlátok határolják körül; azok területhez, ezek hivatásszerű szakmunkához vannak kötve; azok szóanyagát a népelet, a mindennapi egyéni élet, ezeket a közélet önálló munkakörei szolgáltatják; a műnyelvek e munkakörökben tehát országszerte tenyészhetnek s a nemzeti nyelvre országszerte visszahathatnak. És valamint az ősi törzsnyelv a tájnyelvekben, az államélet és tudományosság közegéül szolgáló nemzeti nyelv épen úgy a műnyelvekben folytatja életét és természetes növekedését; s megfordítva: a tájnyelvek az ősi törzsnyelv, a műnyelvek pedig a tudományos (irodalmi) nemzeti nyelv természetes növést folytatják és eszközlik. **)

*) »Keletkezettek nyelvjárások egyes osztályok szerint is — mondja Müller M. — (Fölolvasások a nyelvtudományról. I. k. 55. l.) és ismét: »Nem csak helyi és vidéki, hanem egyes osztályoknak is megvan a magok szavajárása« stb. (l. u. o. 60. l.)

**) A nyelvjárások fontossága — Müller M. szerint is — épen abban áll, hogy a nyelv természetes növést folytatják. — V. ö. id. munkája I. k. 59. l.

Jogi műnyelvünk ezek szerint mint a műnyelvek, tehát mint a nyelvjárások egyik mellékága, nem csupán egy gyorsan eltűnő időszak mulékony szükséglete, nem egy tünékeny jelenség, s a nyelvfejlődésnek nem ad hoc eszköze, hanem természetes következése; a nemzeti nyelv mint anyatörzs egy oly életerős kisarjazása, nyelvjárása, mely azzal annak holtáig él; s hatalmas nyelvjárási tényészetével annak folytonosan gyarapító hathatós tényezője.

* * *

IV. De ha már idejutottunk, lássuk még röviden a nyelvjárások viszonylagos jelentőségét és jövőjét is.

A nemzeti nyelv gyarapodásának egyik módja ama folytonos természetes folyamatban tárul elénk, mely szerint a nyelvjárások egyes jól termett, kifejező, közösen is könnyen megérthető, és az élet által is szükséglett szavait az élet és irodalom, esetről-esetre általánosan használatba veszi, közforgalomba hozza; s ez úton azokat a nemzetinyelv szókészletébe sorozván be: azok annak gyarapodását eszközlik. Kétségkívül ez a nyelvnek a legtermészetesebb, legközvetlenebb s így a legtisztább és legbecsesebb növekedése; de lassú és csekély voltával nem mindig elégítheti ki a kornak a nemzeti nyelvvel szemben támadt, olykor sokkal nagyobb szükségletét. Ilyenkor a való élet lassú és csekély munkája helyett a tudományos munkásság közvetíti a nemzeti nyelvnek a nyelvjárások fölös terméséből egyszerre tömegesebb gyarapodását; s ez a nyelvgyarapodás másik, amannál sokkal jelentősebb módzata. *) — Az erre vállalkozó tudományos munkásság feladata abban áll, hogy a nyelvjárások termését: szavait összegyűjti, előkészíti; s egy nagy műben módszeresen földolgozván, közhasználatba bocsátja. A nyelv ilyen gyarapodását közvetítő munkásság tehát tisztán reproductív; újat mit se termel, nem

*) E módozatban indult ki azon tudományos munkásság is, mely félszázad előtt nyelvünk összes szókészletének a nagy szótárban leendő kodifikációját célozta, s a mely ennél fogva a tud. Akadémia táj- és műszótáraiban először is a táj- és műnyelvek mint nyelvjárások termését gyűjtötte össze; hathatósan előmozdítván e műszótárakkal egyzersmind azon szaktudományok teljesebb megmagyarosodását is.

is termelhet, csak a meglevőt dolgozhatja fel; a mi újat reprodukál, azt csak is a nyelvjárások terméséből merítheti; s így csupán a nyelvjárások termésére szorítkozhatik. *)

Ha már most azon életköröket tekintjük, melyekben a folyton termelő nyelvjárási tenyészet folyik: látnunk kell azon nagy különbséget, mely egyfelől a tájnyelveket tenyésztő népélet szorosan vett egyéni körei, másfelől a szaktudományok és a hivatásszerű szakmunkásság azon életkörei közt létezik, melyek a műnyelvek nyelvjárási tenyészetének éltető talajául szolgálnak. A nép szoros értelemben vett egyéni körei annak közönséges napi életéből nyerik általánosan jól ismert tárgyait, melyek nevei ugyanazon tájnyelvben hosszú időn s gyakran mindvégig megtartják egyszer elfogadott alakjokat. És ha ezeket a nemzeti nyelv is fölvette, s közhasználatba adván, általánossá és állandóvá tette: felette ritka eset, hogy azokkal szemben a tájnyelv egynek-egynek elvétve ismét újabb alakot adjon. Valamint az is ritka eset, hogy a népélet közönséges körei addig nem volt, új, tehát elnevezést szükségülő tárgygyal szaporodjanak; s a mennyiben a fölfedezések és találmányok ilyen új tárgyakkép jelentkeznek is: a népélet köreiből azok rendszeren magokkal viszik már nevöket is; s nagyon kevés adalékot szolgáltatnak a tájnyelvek termésének gazdagításához. Ezekhez képest a tájnyelvek nagyobb jelentősége csak addig tart még, a míg összes eddig figyelmen kívül hagyott szótermésüket összegyűjtjük és földolgozzuk. Hosszú időre kimerítjük ezzel tájnyelveinknek ma is már csekély arányú termését. Mert mihelyt a népoktatás eléri fejlődése azon fokát, melyen általánosan és teljesen megvalósul: a népcsaládok újabb nemzedékeinek már különben se nagyon eltérő tájnyelve az iskolák útján az egységes közös nemzeti nyelvhez még közelebb térend vissza; s az így

*) A nyelvtudomány megtaníthat arra, hogy mi a nyelv, az etymológia és összehasonlító nyelvészet, megmutogathatja eredeti vagy átvett idegen, élő vagy kihalt összes gyökszavainkat és ragjainkat, az esetleges hangbeli romlásokat, azt az ősi törzsnyelvet, és azon rokonyelveket, melyekkel amabból nyelvünk kisarjazott és megnövekedett; de magát a nyelvet semmiféle nyelvtudomány egyetlen egy új alakkal, egyetlen egy új szóval se növelheti, ha csak nem a nyelvjárások természetes terméséből. — V. ö. Müller M. id. munkája I. k. 35—36. l.

iskolázott nemzedékben a népkönyvtárak, lapok, ismeretterjesztő népies irodalom és egyéb közművelési eszközök a nemzeti nyelvet mind szélesb körben állandósítandják. És ha e tényezők a tájnyelveket végleg ki nem irtják is, de tenyészetöket csak jelentéktelen néptöredékekre szorítják, tenyészeti erejüket elnyomják, s termelésöket — legalább a nyelvgyarapítás céljára — elenyészöleg csekélylyé silányítják.

Ez a tájnyelvek jövöje, s most nézzük a műnyelvekét s különösen a jogi műnyelvét.

Kétségtelen, hogy valamennyi szaktudomány tárgyai tüzetes jelölésére műszókat, azok viszonyításához és feldolgozásához pedig műkifejezéseket szükségel; s így a hány szaktudomány, tetteg ugyanannyi műnyelv keletkezett és létezik; mégis nagy különbség van a műnyelvek viszonylagos szükségessége és jelentösége közt, a való élet szempontjából. Vannak kifejlödött önálló hatalmas szaktudományok, minö p. o. a csillagászat, a khémia, stb., melyek jelenét és jövöjét folytonos nagy szolgálataik örök időkre biztosítják, — de a melyek mégis elszigetelten saját tudományos műhelyeikben élnek, fejlődnek és munkálódnak; s a társadalom csak már kész gyümölcseiket használja. Vannak ismét olyanok, mint a geometria, számtan fizika stb., a melyek működésöket már nemcsak a tudomány zárt műhelyeiben, hanem azonkívül a társadalmi élet terén is folytatják; noha belső fejlődésök még inkább csak tudományos művelésökhöz van kötve. És végre vannak olyanok, mint p. o. általában a társadalmi tudományok, melyek az elmélet és gyakorlat, a tudomány és a társadalmi élet terén egyaránt élnek, fejlődnek, és a társadalom való életével ízről-ízre a legszorosabb szerves összeköttetésben állanak. S ilyen a jogtudomány is. — Nem mondjuk, hogy a szaktudományoknak magoknak, hanem azt bátran állithatjuk, hogy műnyelvek mint nyelvjárásnak szükségessége épen e viszonytól, épen attól függ, hogy azok a társadalmi való élettől elkülönözve, vagy, hogy abban mekkora: kissebb vagy nagyobb körben élnek és munkálódnak-e? E kör nagyságától függ ama szükségesség aránya, melyet a társadalom való élete a nemzeti nyelvel szemben s ez viszont ama szaktudomány műnyelvével mint nyelvjárással szemben támaszt, hogy annak terméséből magát ama szükség

arányában gyarapíthassa és kiegészíthesse. S minthogy a jogtudomány ugy a szaktudományok mint a köz és magánélet terjedelmes és fontos, mondhatnánk első rendü köreit öleli föl: műnyelve, *a jogi műnyelv tehát* ezek arányában kétségtelenül már a jelenben is *a legszükségesebb és legjelentősebb nyelvjárássok egyike*. — És jelentőségét csak növeli, hogy nyelvjárási tenyészete gyors, gazdag, kimeríthetetlen és állandó. Gyors, mert egyes jogeszmék felette rövid időszakokban átalakítják a jogtudománynak néha egész fogalomköreit. Az így átváltozott jogfogalmak egyszersmind rendesen új műszavakat szükséglenek, melyek gyakran még alig válnak köztulajdonná, midőn egy újabb változás már ismét újabbakat teremt. Gazdag, mert termelő tenyészete az elmélet és gyakorlat, a jogtudomány és jogélet tág terén egyaránt folyik, itt a kodifikálhatatlan szokásjog fejlődéseiben, amott az észjog és jogbölcselet határt nem ismerő, rombolva alkotó s mindig nagyobb kiterjedésű működésében. Kimeríthetetlen, mert gyors és gazdag tenyészete — ha termését a tudományosság valamelyik időszakban földolgozza, mire ezzel elkészül, ezalatt már ismét tömeges újabb fölös terméssel szolgálhat a nemzeti nyelv gyarapításához. És végre állandó, mert nyelvjárási tenyészete a jogtudomány és jogélet fejlődésével kapcsolatban mindaddig élni és virulni fog, míg csak e nemzet nemzet lesz s míg csak nyelvünk a jogtudomány és jogélet köréből ki nem pusztul. — Ez röviden a jogi műnyelv szükségessége és jelentősége. És ezek alapján bátran kimondhatjuk, hogy a jogi műnyelv mint nyelvjárás, már jelenleg is bármelyik tájnyelvnél jelentősebb és fontosabb. Azt tehát a nemzeti nyelv javítására, vagy épen gyarapítására irányzott tudományos munkálkodásnak nemcsak hogy figyelmen kívül hagyni nem szabad, — de jelentősége tulszárnyaló arányában azt minden tájnyelvnél behatóbban és kimerítőbben méltatnia kell.

V. A fennebbiek kapcsán azonban épen helyén lesz, hogy jogi műnyelvünknek a neológiához és orthológiához való természetes viszonyával is röviden tisztába jöjjünk.

Miután műnyelvünknek mint nyelvjárásnak egyik főhivatása és rendeltetése abban áll, hogy medrében a nyelv természetes növést folytassa: kétségtelen, hogy jogi műnyelvünk fejlődése — mint nyelvjárási tenyészet — irányában és lényegében teljesen neolog természetű. Épen a nemzeti nyelv és természetes növéseinek amaz élettani törvénye rendeli, hogy termeljen, teremtsen, ujtson és alkosson; mert nyelvjárási tenyészete csakis ebben jelentkezhetik. Jogi műnyelvünk tehát irányában, fejlődésében és egyetemes cselekvőségében a neologia hivatásszerű tényezője, s az lesz és az kell, hogy legyen mindaddig, míg csak a nyelvnek a nyelvjáráások rendeltetését és cselekvőségét határozottan kijelölő ama nagy törvénye meg nem lazúl, meg nem dől. *)

A nyelv ez alaptörvénye azonban, mely a neolog termelést a jogi műnyelvnek mint nyelvjárásnak egyenesen feladatává teszi, a szakírókat még épen nem jogosítja azon vagy kell vagy nem-féle felesleges s a legtöbbször egyszersmind helytelen és hibás új szavak gyártására, melyekkel jogászaink szakirodalmunkat, különösen az újabb időkben annyira elárasztották. Ama törvény csak a szükséghez képest újabbnak, de nem hibás és rossznak, hanem kapcsolatban a nyelv természetes életének és növéseinek egyéb idevágó törvényeivel csakis helyesnek és jónak termelésére utal. Ezen alapúl a jogi műnyelvnek az egymással ellentétes orthológiához és neológiához való ama viszonya, mely őt föltételes vonatkozásaiban mind a kettőhöz egyaránt csatolja; s ez igazolja a jogi műnyelv innen levont

*) Jogirodalmunk termékei bírálásában a hajdan szokásos »bírálaton alól áll«-féle frázist orthologjaink közül többen azon újabbal válták fel: hogy »e mű a neologia utólérhetlen terméke« stb. azon jóhiszemben, hogy ezzel a bírált munka nyelvezetét már meg- és elítélték. Pedig tévednek. A nyelv természetes növéseinek fennebb ismertetett egyik alaptörvénye a jogi műnyelvnek mint nyelvjárásnak a neolog termelést természetes hivatásává tette; s így ez egymagában véve egy jogirodalmi terméknek se róható fel vétkül, még azon esetre se, ha netán abban egyes neolog szavak az orthologia követelése alapján megtámadhatók és hibázthatók volnának is.

azon, egyébiránt paradoxonnak látszható alaptörvényét, mely szerint: *a jogi műnyelvnek irányában, fejlődésében, egyetemes cselekvőségében, szóval: absolute neolognak; eme cselekvőség konkrét alkotásaiban relative pedig ortholognak kell lennie.* *) Ez az az alaptörvény, a melylyel szemben nem nevezhetjük paradoxonnak a jelen dolgozat azon lényeges tartalmát és törekvését se, a mely az alább tárgyalt módozatban amaz ellentétes áramlatoknak jogi műnyelvünkre vonatkozó összeműködését czélozza. **)

A jogi műnyelv kérdéseiben ezekhez képest nem lehetünk általánosságban s kizárólag se neologok sem orthologok, de mind a kettőnek kell lennünk a szerint és azon irányban, a mint az egyes kérdéseket ez alaptörvény csak az egyikre vagy csak a másikra vagy mind a kettőre vonatkoztatja.

* * *

VI. S most haladjunk egy lépéssel ismét közelebb, dolgozatunk érdemleges feladatához. S minthogy jogi műnyelvünknek mint nyelvjárásnak méltatása s termékeinek a nemzeti nyelvbe való földolgozása már ugy is inkább a nyelvészet feladata: vele ezentúl inkább csak mint jogtudományunk eszközzével foglalkozunk, annál behatóbban, mert ép mint ilyenek hibái és hiányai azon okok, melyekben mai tarthatatlan

*) Ha általán íróra, úgy különösen a jogi szakíróra nézve szabályúl vehetjük Kazinczynak a Tud. Gyüjt. 1819-ki XI. füzetében mondott szavait: »Jól és szépen az ír, a ki tüzes neologus és tüzes orthologus egy-szersmind; s egyezésben és ellenkezésben van önmagával.« — Imre S. szerint is (I. Nyelvtörténeti Tanulságok 95. l.) a műszavak (neolog) alkotása a szakférfiak feladata, de közülök is csak annak sikerülhet, a ki tud tüzes neolog és ortholog lenni; azaz érti a fogalmat, és ismeri a szók hangzatának és alakjának kellékeit.

**) E föltevés ellen már előre is azon előzetes eset alkalmából védekezem, mely szerint kitűnő encziklopedistánk, Brassai S. ur felszólalását a neo- és paleologia ügyében egykor szintén paradoxonokkal vádolák; talán épen azért, mert az ellentétes áramlatokkal szemben nem egyoldalulag ítél, hanem — noha inkább csak destruktive — de az igazat jobbra és balra egyaránt megmondta.

állapotunk gyökerezik; s melyek a gyökeres javítás kérdésében teendőinket sorban magok jelölik ki.

Legnagyobb és leggyökeresebb hibája, mondhatnánk kinövése jogi műnyelvünknek, kétségtelenül ama sokszor merőben felesleges s egyszersmind helytelen és rossz új szavak gyártásában áll, melyekkel jogászaink szakirodalmunkat, főleg az utobbi időkben tömegesen elárasztották, — s melyek keletkezését különösen két időszakra vihetjük vissza. — Az első Révay és Geörch fellépésével kezdődött s a Kölcsey és Kazinczy nyelvújító áramlatával párhuzamosan, a negyvenes évek végén a magyar jogélet eltörlésével végződött. A másik pedig az ötvenes években behozott idegen joganyag assimilációjával vette kezdetét, a nemzet új életre kelésével a hatvanas években indult nemzetiesebb irányú nagyobb fejlődésnek, s azóta másfél évtized alatt és ma is nagy terjedelmű fejlődésében amatt jóban rosszban egyaránt tulszárnyalta. Az első időszak termékeit azon idők buzgó munkásai egy rendszeres műben, az Akadémia törvénytudományi műszótárában foglalván össze; ez mint a jogász és szakíró kezében könnyen kezelhető segédkönyv oktatólag s egyszersmind korlátozólag hatott minden fölösleges termelés ellen. Mert a már meglevő összes jogi műszavakat a szinonimák egész készletével az író elé tárván: ez a már meglevő (de e szótár hiányában általa esetleg nem ismert) műszavak helyett fölösleges újabbak képzésére épen nem, új szavak alkotására tehát csak azon felette ritka esetben utaltatott és kényszerült, midőn valamely változott vagy új jogfogalomra megfelelő műszót jogi műnyelvünk e kodexében nem találhatott. — Ehhez járult, hogy a műszótár készítői közül többen — hogy csak Kölcseyt, Jászayt, Fogarasyt és Szász Károlyt említsem — nemcsak jogászok, hanem egyszersmind koruk jeles nyelvészei is valának, kik a műszavak megválasztásában — legalább a magok részéről, a szembeszököleg rossz új szavak ellen már is szigorúan jártak el. — De mit találunk ezekkel szemben a második, mondjuk saját időszakunkból? Semmit, a mi műnyelvünk termelését behatólag szabályozta vagy korlátozta volna. Az ötvenes évek óta gyökeresen átalakult jogtudomány irodalmi művelésében fáradozó szakíróink, műnyelvünket illetőleg, a szó szoros értelmében magokra vannak

utalva, — noha nem állíthatnók rólok, hogy jogászok és nyelvészek volnának egyszersmind. Jogirodalmunk ez időszakban olyan terjedelemben fejlődött, s termékeiben a változott és újabb jogfogalmakra alkotott műszavaink olyan nagy tömegben vannak szétszórva és elrejtve, hogy — a mi csaknem lehetetlen — újabb jogirodalmunknak szóról szóra való ismerése kellene ahhoz, hogy a jogász és szakíró ez időszak összes műszavait ismerhesse, tudhassa; s hogy kényszerítve ne legyen a létező, de általa nem ismert, gyakran jó szavak helyett újabb, felesleges és sebtiben rosszul képzett műszavak gyártására. A szakíró előtt ama pillanatnyi szükség dönt, mely egy újabb jogfogalomra olyan kifejezést sürget, melyet saját egyéni szó-készletében nem talál, nem ismer, másokéból pedig a kellő segédeszközök hiányában nem kereshet ki, a melyet tehát neki kell megalkotnia, hogy munkájában egy-egy szócska miatt lépésről-lépésre fenn ne akadjon, hogy egyáltalán dolgozhasson. Innen van azután, hogy újabb jogirodalmunknak csaknem valamennyi terméke, megannyi úgynevezett műszógyár; szakíróink a hányan, csaknem megannyian neologok, a nélkül mégis, hogy konkrét alkotásaikban egyszersmind orthologok volnának.

De lehet-e ez ma másképp? Van-e egyetlen egy segéd-könyvünk, mely a már meglevő műszavak egybefoglalása és közhasználatbaadása által a legártalmasabb túlhajtásnak: a fölösleges új szavak gyártásának elejét venné? Van-e egyetlen egy olyan nyelvészeti szakmunkánk, mely jogi műnyelvünk művoltának, alapelveinek és élettani törvényeinek tüzetes föltárásával egy-egy újabb szó képzésének ritka, de elkerülhetetlen esetében lehetővé tenné, hogy az absolute neolog jogász az ily konkrét alkotásokban egyszersmind relative ortholog is lehetne? Nincsen.

Hát Akadémiánk műszótára, melyet a jelen dolgozat is oly nagy elismeréssel említett?! Szinte hallom, mint hivatkozónak némelyek czáfolásul első kérdésem ellenében, munkától vissza nem riadó tudós elődeink fáradozásainak ezen mindig csak elismeréssel említhető gyümölcsére, jogi műnyelvünk e majd negyven éves kodexére. Vagy mondjunk még többet is róla? Talán nem lesz merőben fölösleges.

Már az a körülmény maga se hagyható figyelmen kívül, hogy műszótárunk mindkét kiadása teljesen elfogyott s egy-egy példánya antiquár útján is csak ritkán kapható. A mai nemzedék általános használatba tehát már ez okból se veheti; noha — ezt nem tekintve — jogi műszótárunknak a mai követelésekkel szemben egyéb gyökeres hiányai, hibái és fogyatkozásai is vannak.

A mi ugyanis műszótárunk azon üdvös föladatát: a fölösleges műszógyártás korlátozását illeti, szótárunk ennek csakis a maga korában felelhetett meg. A mai nemzedékből vajmi kevesen találják meg benne: mi, hogyan, hányféleképen s kik által fejeztetett ki eddig. — Mert a szinonimákat benne egy tétel alá gyűjtötték ugyan, de a gyűjtőtételeket latin vezérszavak szerint sorozták szótári rendbe s abba a magyar szinonimákat — legalább utalással gyűjtőtételeikre — külön föl nem vették. »Törvénytudományi műszótár«-unk tehát voltaképen csak egy szinonima-gyűjteményekkel gazdagon fölszerelt latin-magyar részletes szótár, mely a maga idején, a latinúl tanult és ismert jogtudomány megmagyarosítására nagyon alkalmas, de használható inkább csak addig vala, a míg jogászaink a latint — nem mint ma hézagosan vagy sehogy, hanem — második anyanyelvkép tudták és beszélték. A jogot magyarul tanult újabb nemzedéknek különben is nem a latin műszavak magyar szinonimáira, hanem összes jogi műszavaink könnyű áttekinthetésére, bármelyiknek gyors kikereshetésére, úgy eredetök, miségök és használhatóságuk földeríthetésére van szüksége; noha épen ez az, a mi belőle — említett hiányos szerkezete folytán — nagy nehezen is csak vajmi ritkán sikerül.

Jogosult panasz továbbá ellene, különösen nyelvészeink részéről az, hogy benne a tételek jelentését, jogi tartalmát csak egy-egy latin műszóval és annak magyar szinonimáival fejezték ki; definíciók- és disztinkeziókkal pedig nem határozták meg. A mű e nagy hiányát készítői nem érezték, mert jogászok voltak és a munka is főleg csak jogászok számára készült, kik a tételek jogi tartalmát már a jogtudományból szabatosan ismerték. Szerzőik nem gondoltak rá, hogy műszótárunk anyagát egykor a nyelvészet olyan szaktudósai is föl-

dolgozás alá veszik, a kik már nem lesznek egyszersmind jogászok is, a kik nem ismervén szakértőleg a tartalmazott jogfogalmakat s ezek tételes vagy történeti jelentésének különbségét: munkájokkal a legjobb akarat mellett is csak a tartalmat az alaknak fölláldozó, az alak kedvéért a jogfogalmak összezavarására vezető s így a jogélet és jogirodalom részéről egyaránt használhatatlan eredményekre jutnak.

Ehhez járul, hogy jogi műszótárunk nem teljes. Szókészlete csak az 1565—1840-ig terjedő jogirodalom termékeit öleli föl; s belőle úgy a Veres Balást megelőző jogélet, mint a negyvenes évek óta előzőjét, minden tekintetben tulszárnyaló jogirodalom műszavai egyaránt hiányzanak.

Végre megbizhatatlan is már e műszótárunk, — egyfelől azért, mert szókészlete a kellő birálat nélkül halmoztatott össze és bocsáttatott közre; másfelől azért, mert negyvenezer nyi szótömegének egy negyede, mint szembeszökőleg rossz és helytelen soha életre se kaphatott; egy negyede történetivé vált; egy negyede elavúlt és ujabbakkal váltatott fel, s így legfeljebb csak egy negyede van még ma is használatban; de hogy melyek ezek, s hogy még ezek közül is melyik a valóban jó és megbizható, — azt ugyan, legalább e műszótárból, még csak nem is sejtethjük.

Bátran állithatjuk tehát, hogy egyetlen egy olyan segédkönyvünk sincs, mely a szakirót a fölösleges új szók gyártásától megkímélné, vagy olyan a mely az elkerülhetetlen esetekben »orthos« szóalkotásra képesitené.

Ezek azon főhiányok, melyekben visszás állapotunk ferdeségei és jogirodalmunk kinövései gyökereznek s melyek orvoslásáról hova előbb gondoskodnunk kell.

Azt mondják nyelvészeink, hogy a jogirodalom e tulhajtásaival szemben az ő föladatuk csak a korlátozás és szabályozás. Elfogadjuk, de nem azon értelemben, a melyben ők azt teljesítik. Állithatná-e valaki, hogy egy nagy homokhegyet korlátozott és szabályozott már azzal, hogy abból néhány maroknyit fölkapott és szélnek dobott? Állithatják-e nyelvészeink, hogy jogirodalmunk tulhajtásai tömegét korlátozák és szabályozák már azzal, hogy abból, jogirodalmunk számtalan, úgy is halva született terméséből egy-egy hibás műszót — akár

egy porszemet — a szélnek dobva vitézül megkergettek? Nem kérünk rá nyílt feleletet, se mentegetődzést, mert nem ezekre, s nem ilyen porszemmél dobáló munkára, hanem azon alapos komoly munkásságra van e téren szükségünk, mely jogi műnyelvünket teljesen áthassa, s összes kóros kinövéseit gyökerestől irtsa ki. Ha korlátozás és szabályozás a feladatuk, hát korlátozniok kell mindazt, a mi tulment a határon, és szabályozniok mindazt, a mi ferde és helytelen. Ebben áll a feladat teljesítése a szó való értelmében; s ez csak egy a jogtudomány és nyelvészet követeléseit egyaránt kielégítő jogi műszótár alkotása útján érhető el.

Jól tudom, hogy e nagy feladat hamaros megoldására a mi korlátolt erőnk elégtelen; s hogy ahhoz tetemes előkészítő munkával, jogi műnyelvünk anyagával, a definíciók és distinkciók készletével jogászainknak is hathatósan közre kell működniök. Sőt első sorban épen jogászainkat terheli a kötelesség:

a) hogy a kidolgozandó műszótárba mind a történeti és bölcséleti, mind a tételes jogtudománynak, — tehát a régi műszótárban foglaltakon kívül úgy a Veres Balást megelőző jogéletnek, mint a negyvenes évektől maig terjedő jogirodalmunknak valamennyi egészséges és hasznavehető műszótermését gondosan egybe gyűjtsék;

b) hogy a szinonimákat egybefoglaló gyűjtőtételeket szótári rendbe a magyar vezérszavak szerint sorozzák;

c) hogy a szinonimákat — legalább utalással gyűjtő tételeikre — a szótári rendbe külön is fölvegyék;

d) hogy a gyűjtőtételek, illetőleg vezér-műszavak jogi tartalmát szabatos meghatározásokkal is kifejezzék;

e) hogy a szinonimák történeti vagy tételesjogi jelentését, illetőleg eltérését a szükség és lehetőséghez képest distinkciókkal jelöljék.

f) hogy az avulttá vagy fölöslegessé vált elhagyandó szinonimákat gondosan megjelöljék.

Ez előkészítő munkálatok bevégeztével pedig nyelvészeinkre vár a feladat:

g) hogy az összegyűjtött műszavak és szinonimáik miséjét, használhatóságát és viszonylagos értékét meghatározzák;

h) hogy a merőben fölösleges, s főleg a rossz, hibás vagy idegenszerű műszavakat és szinonimákat kijelöljék;

i) hogy az olyan rossz műszavak helyébe, melyeknek egyéb használható, vagy éppen semminő szinonimái sincsenek, nyelvünk avult szókészletéből föllevenítés, vagy esetleg szókölcsönzés útján alkalmasabbakat javasoljanak;

szóval: hogy nyelvünk törvényei alapján jogi műnyelvünk összes termését és szókészletét, fölburjanzott tömeges kinövéseivel egyetemben, minden ízében gyökeresen korlátozzák és szabályozzák.

Ha jogirodalmunk tulhajtásaival, jogtudományunk és nyelvészetünk szétágazó áramlataival és ama ferde helyzettel szemben, melybe a szakiró ez ellentétes áramlatok közt jutott, egyszer valahára átható gyökeres javítást czélozunk: azt csak ez egyetlen úton érhetjük el. *) Jogirodalmunk balútra tért s tulhajtott termelését csakis a jogtudomány és nyelvészet e vállvetett összeműködése útján sikerülend, legalább nyelvészeti mivoltában a helyes irányba terelni s nyelvünk élettani törvényei közé szorítani vissza. Nyelvészetünk viszont csak egy ilyen alapos mű hozzájáruló megalkotásával tér azon instruktív irányba, mely korlátozó és szabályozó nagy feladatának megoldására vezet. És csakis ez eljárás útján egyesíthetjük jogirodalmunkat és nyelvészetünket azon összehangzó, s egymást azontúl is inkább folyton kiegészítő működésre, melyre mind jogi műnyelvünk hasznavehetősége, mind nemzeti nyelvünk tisztasága érdekében már ez idő szerint is égető nagy szükségünk van.

Jól tudom, hogy mind jogi műnyelvünk teljes anyagának egybegyűjtése, előkészítése és kiegészítése, mind pedig nyelvészeti átdolgozása nagy és terhes feladat leend. De még ezzel szemben is elég néhány beható tekintet elavúlt régi műszó-

*) A mi pedig a jogi műnyelv mivoltát, alapelveit és nyelvtani törvényeit tárgyazó segédkönyvet illeti, kétségtelen, hogy jogi műnyelvünknek tudományos áthatása és a műszótárban való földolgozása előtt egy ilyen kézikönyv megírása nem csekély feladat lenne; noha addig is, míg a műszótár elkészül, egy ilyen kézikönyvnek hatása jogirodalmunkra fölötte hasznos, hálás és üdvös volna. Itt, egyébiránt is hosszúra nyúlt dolgozatunkban azonban sem időnk se terünk nincs reá, hogy vele részletesebben foglalkozzunk.

tárunkra, annak hatalmas anyagtömegére és iróinak azon cél-szerű munkafelosztására, melylyel e műszótár mintegy tízen-kétezer tétele alatt közel negyvenezer műszót gyűjtöttek össze s dolgoztak föl, és be fogjuk látni, hogy épen nem meggyőzhetetlen feladatok várnak reánk, s hogy munkás elődeinkkel szemben az utódok előtt csak pirulhatnánk, ha e feladatoktól a kínálkozó üdvös sikerek daczára is visszarettenénk.

Talán fölösleges is mondanom, hogy egy ilyen, a jogtudomány és nyelvészet magasabb követeléseihöz mért nagy munka létrehozására első sorban csakis tudományos Akadémiánkat tarthatjuk hivatottnak és illetékesnek; és hogy jogi műnyelvünk anyagának összegyűjtése, módszeres kiegészítése, rendbeszedése, és a nyelvészeti feldolgozás alá előkészítése iránt a kezdeményező intézkedés, a II. osztály jogászainak volna hivatásszerű feladata.

Tekintve végre azt, hogy régi műszótárunknak is mindkét kiadása — mert szükséges volt — gyorsan elfogyott: kétségtelen, hogy e mű nemcsak jogirodalmunk üdvös gyámolítására s nyelvünk ősi tisztaságának hathatós védelmére és fentartására szolgáland, hanem anyagilag is gyümölcsözni fog, mert arra nagyobb szükségünk van most, mint volt valaha.
